

Dr. sc. Antun Šundalić, red. prof.
Ekonomski fakultet u Osijeku
Gajev trg 7, 31000 Osijek
antun.sundalic@os.t-com.hr
telefon: 091 224 4065

UDK 316.334
Izvorni znanstveni članak

RURALNI PROSTOR I DRUŠTVENA STRUKTURA - NOVI IDENTITET SLAVONIJE I BARANJE*

SAŽETAK

Industrijalizacija i njome potaknuta modernizacija u drugoj polovici dvadesetog stoljeća promijenile su sliku sela kako glede dominirajuće djelatnosti i profesionalne strukture stanovnika sela, tako i glede nove kvalitete društvenih odnosa.

Slavonija i Baranja, kao tradicionalno najruralniji prostori u Republici Hrvatskoj, doživljavaju također promjene ne samo kroz marginalizaciju značenja poljoprivrede za ukupni društveni razvoj već i kroz promjene ruralnog prostora. To se može pratiti kroz promjene obrazovne i profesionalne strukture stanovnika sela, kroz njihovo poimanje kvalitete života u selu i gradu, kao i kroz percepciju sadržaja svojstvenih selu i sadržaja svojstvenih gradu. Također je selo doživjelo i promjenu odnosa prema prirodi koju se sve više iskorištava, a sve manje održava. Naturocentrična i ekocentrična dimenzija seoskog života zamijenjena je tehnocentričnom i pragmatičnom.

Koliko je ovakva realnost prihvaćena među stanovnicima ovoga prostora, a koliko oni i dalje žive u tradicijskim obilježjima regije, željelo se doznati na samom terenu. Provedeno istraživanje u dvadeset sela Slavonije i Baranje i gradu Osijeku dijelom potvrđuje ovakve promjene i njihovu prihvaćenost među stanovnicima, ali i negira tezu da je budućnost ove regije izvan poljoprivrede, barem po mišljenju ispitanika. Ipak, realnost je promjena identiteta regije koju je okruženje percipiralo, a što se postupno prihvaća i iznutra, od samih stanovnika.

U radu će biti prikazan dio rezultata istraživanja provedenog u okviru projekta „Post-tranzicijski identitet ruralnog prostora Slavonije i Baranje“.

KLJUČNE RIJEČI: ruralni prostor, Slavonija i Baranja, obrazovna struktura, profesionalna struktura, selo, grad, novi identitet

1. Uvod

Svaki govor o „novom identitetu“ nekog prostora i društva/zajednice na njemu pretpostavlja promjenu dovoljno intenzivnu i duboku koja je utjecala na pojavu novih sadržaja kao i na njihovu novu interpretaciju.

Suvremeno je društvo određeno promjenom. Promjene se događaju u sve kraćim intervalima, sve su dublje i obuhvatnije. Znanje i inovacije ključni su nositelji promjena koje se prepoznaju ne samo kao nove tehnologije već i kao društvene promjene. Ne samo

da se tehnologijom novih proizvodnih grana (tehničke revolucije) mijenja čovjekova moć nad prirodom, upozorava C. Freeman, već se i novom tehnologijom znanja mijenja sustav odnosa društvenog, gospodarskog i tehničkog područja (tehničke mutacije), pa time i priroda društvenih odnosa (Lesourne, 1993:134). Danas se često naglašava da živimo u „društvu znanja“ koje se oslanja na pametnu tehnologiju čija je osnovna sirovina informacija. Sve su važniji „radnici znanja“ koji nisu samo radna snaga već „kapital poduzeća“ (Drucker, 2007:99). Stoga je obrazovanje, kao usustavljeni put prikupljanja informacija i stvaranja znanja, postalo važnom polugom društvene stratifikacije i mobilnosti. Ne samo da se pojedinci i socijalne skupine razlikuju prema stupnju obrazovanja, tj. prema količini dostupnih i raspoloživih informacija, već se i društva

* Članak je napisan u okviru znanstvenog projekta „Posttranzicijski identitet ruralnog prostora Slavonije i Baranje“ (broj 010-0792389-1365) kojega je voditelj dr. sc. A. Šundalić.

diferenciraju kao ona bogata informacijama, i ona njima siromašna.

Važnost raspolaganja informacijama pokazuje se i kroz novu paradigmu u ekonomiji prema kojoj se globalna ekonomija sve više prepoznaje kao *informacijska globalna ekonomija*. Castells tvrdi da je novi organizacijski oblik informacijsko-globalne ekonomije postalo "umreženo poduzeće". Unutar mreže stvaraju se nove mogućnosti, izvan mreže opstanak je sve teži. Tako nastaje nova operacijska jedinica – *mreža*, a ne više *tvrtka*. (Castells, 2000:94-99,203) Napredci u razvoju *tehnologije digitalne interakcije*, reći će A. Bard i J. Söderqvist, koja postaje pretežitim komunikacijskim medijem, svakako su paradigmatička promjena (Bard, Söderqvist, 2003:10).

Vrhunac novog sustava vrijednosti je *tojotizam*, koncepcija temeljena na predviđanju bez greške. Riječ je o novom sustavu managementa kojega je svrha smanjiti neizvjesnost, a ne poticati prilagodljivost, a u osnovi svega je informacija, njezino pravovremeno dobivanje i kvalitetno korištenje. (Castells, 2000:191).

Sve ove promjene nisu samo stvar visoke tehnologije koja mijenja sekundarni, tercijarni i kvartarni sektor djelatnosti. One su i te kako prisutne i u primarnom sektoru. Poljoprivreda ne samo da je djelatnost kojom se prehranjuje stanovništvo, ona je i djelatnost kojom se pokazuje stupanj razvijenosti nekog društva. Sve je manje aktivnoga poljoprivrednog stanovništva, iako je sve veća količina hrane u svijetu, ali i sve neopravdanija njezina raspodjela. Takav razvoj odnosa prema poljoprivredi približava nas Kissingerovoj tvrdnji „Kontroliraj naftu i kontroliraj češ zemlju. Kontroliraj hranu i kontroliraj češ ljude.“ (Engdahl, 2005:13). Znanje potrebno za novu poljoprivredu GMO-tehnologije, vrlo velika konkurencija na svjetskom tržištu, kao i promjena odnosa države prema poljoprivredi (uvjetovan globalnim integracijama), bitno su utjecali da se poljoprivreda prestane tretirati kao „tradicijom određena djelatnost nekoga kraja“, kao „djelatnost slabije obrazovane populacije“, „djelatnost nerazvijenih područja“ i slično.

Ove su promjene prisutne i u hrvatskim poljoprivrednim prostorima, posebice u Slavoniji i Baranji, prostoru koji je bio određen poljoprivredom kao najzastupljenijom djelatnošću i ruralnošću kao prevladavajućim obrascem života regije. U ovome članku ukazat ćemo samo na promjene koje se tiču socioprofesionalne strukture seoskog stanovništva, te na promjene koje se tiču poimanja kvalitete

života u selu i gradu, tj. promjene u percepciji sadržaja svojstvenih selu i sadržaja svojstvenih gradu. Također ćemo ukazati na promjenu odnosa prema prirodi koju se sve više iskorištava, a sve manje održava (Kompendij, 2005:330-333).

2. Metodologija rada

Koliko je promijenjena stvarnost prihvaćena među stanovnicima ovih prostora, a koliko oni i dalje žive u tradicijskim obilježjima regije, željelo se doznati na samom terenu. Provedeno je empirijsko istraživanje (anketni upitnik) u dvadeset sela triju slavonskih županija (Požeško-slavonske, Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske) i gradu Osijeku, kao jedinom u pravom smislu urbanom središtu regije (kombinacija klaster uzorka i slučajnog uzorka). Uzorak čini 608 ispitanika,¹ 400 iz seoskih naselja i 208 iz grada. Anketiranje je provedeno u travnju 2008. godine.

Obrada rezultata provedenog istraživanja izvršena je u statističkom programu SPSS, a korišteni su modeli deskriptivne i inferencijalne statistike.

U radu će biti prikazan dio rezultata istraživanja provedenog u okviru projekta „Post-tranzicijski identitet ruralnog prostora Slavonije i Baranje“.

3. Promjene u socioprofesionalnoj strukturi stanovnika sela Slavonije i Baranje

Uzorak od 608 ispitanika strukturiran je od dijela seoskih ispitanika (400 ili 65,8%) i dijela gradskih (208 ili 34,2%). Iz tablica 1 i 2 vidimo spolnu i dobnu strukturu uzorka. U nepodijeljenom uzorku nešto su brojnije žene (za 8,2%). Ta je razlika još izraženija kod gradskih ispitanika (11,6%), a što se može tumačiti time da su muškarci u seoskim domaćinstvima više vezani uz kuću i posjed samom prirodom posla nego u gradskim.

Prema dobnoj strukturi uzorak je podijeljen u 4 skupine. Dok je na selu najbrojnija skupina do 29 godina (28,2%), u gradu je to skupina od 45 do 59 godina (29,8%). No, s obzirom na male razlike može

¹ Uzorak je odabran na sljedeći način: u slučajno odabranim selima (vjerojatnost izbora bila je proporcionalna veličini naselja) slučajno su izabrana domaćinstva, a u njima je tražen ispitanik prema kriteriju „zadnji rođendan“, tj. tko je u obitelji, od nazočnih, imao zadnji rođendan, a stariji je od 17 godina, uključen je u uzorak. U gradu Osijeku vršen je slučajni izbor domaćinstava, a izbor ispitanika unutar kućanstva također je vršen metodom zadnjeg rođendana.

se ustvrditi da je uzorak ravnomjerno raspoređen po dobnim skupinama.

Tablica 1. Spolna struktura

Spol	Selo	Grad	Ukupno
Muškarci	187 (46,8 %)	92 (44,2%)	279 (45,9%)
Žene	213 (53,2 %)	116 (55,8%)	329 (54,1%)
Ukupno	400 (100%)	208 (100 %)	608 (100%)

Tablica 3. Bračni status ispitanika

Bračni status	Selo	Grad	Ukupno
Oženjen/udana	272 (68,0 %)	128 (61,5 %)	400 (65,8 %)
Neoženjen/udana	126 (31,5 %)	79 (38,0 %)	205 (33,7 %)
Neizjašnjeno	2 (0,5 %)	1 (0,5 %)	3 (0,5 %)
Ukupno	400 (100 %)	208 (100 %)	608 (100 %)
Ukupno	400 (100%)	208 (100%)	608 (100 %)

Glede bračnog statusu (tablica 3) 2/3 ispitanika je u braku (65,8%). Na selu je to još naglašenije (68,0%).

Prema stupnju obrazovanja ispitanici sa sela nešto zaostaju. No, ta razlika nije toliko izražena kako bi se iz nje potvrđivalo donedavno važeće mišljenje da je seosko stanovništvo slabije obrazovano. Tablica 4 pokazuje da je srednja škola najzastupljenije obrazovanje ispitanika. Nešto je ipak zastupljenija u gradu. U gradu je također prisutnije više i visoko obrazovanje (24,1% u odnosu na 18,8% u selu). Seoski uzorak pokazuje još uvijek visoku prisutnost ostajanja na osnovnoj školi (gotovo svaki četvrti ispitanik, 23,5%).²

Tablica 2. Dobna struktura

Dob	Selo	Grad	Ukupno
Do 29 godina	113 (28,2%)	60 (28,8%)	173 (28,5 %)
30 – 44	111 (27,8%)	46 (22,2%)	157 (25,8 %)
45 – 59	108 (27,0%)	62 (29,8%)	170 (28,0%)
60 i više	68 (17,0%)	40 (19,2%)	108 (17,8 %)
Ukupno	400 (100%)	208 (100%)	608 (100 %)

Profesionalna struktura uzorka prikazana je u tablici 5. Svaki peti ispitanik je „službenik“. Na seoskom, kao i na gradskom uzorku to je najbrojnija skupina. U selu potom slijede KV radnici i umirovljenici. Potom visokoobrazovani stručnjaci, a tek iza njih poljoprivrednici (samo 8,5% ispitanika). Poduzetnici su podjednako prisutni u selu i gradu. Za grad je brojnija skupina učenika/studenata i visokoobrazovanih stručnjaka.

Tablica 4. Stupanj obrazovanja

Obrazovanje	Selo	Grad	Ukupno
Osnovna škola	94 (23,5 %)	29 (13,9 %)	123 (20,2 %)
Srednja škola	227 (56,8 %)	123 (59,1 %)	350 (57,6 %)
Viša i visoka	75 (18,8 %)	50 (24,1 %)	125 (20,6 %)
Mr. ili dr. znanosti	4 (1,0 %)	5 (2,4 %)	9 (1,5 %)
Neizjašnjeno	-	1 (0,5 %)	1 (0,2 %)
Ukupno	400 (100 %)	208 (100 %)	608 (100 %)

² Ispitani uzorak ipak pokazuje pozitivni pomak u odnosu na Popis stanovništva iz 2001. prema kojemu je u Republici Hrvatskoj tada bilo 33% stanovnika ostalih na osnovnoj školi (opširnije u Šundalić, 2005:13).

Tablica 5. Zanimanje ispitanika

Zanimanje	Selo	Grad	Ukupno
Poljoprivrednik	34 (8,5 %)	1 (0,5 %)	35 (5,8 %)
KV radnik	61 (15,2 %)	24 (11,5 %)	85 (14,0 %)
Službenik	77 (19,2 %)	41 (19,7 %)	118 (19,4 %)
Poduzetnik	21 (5,2 %)	11 (5,3 %)	32 (5,3 %)
Visokoobrazovani stručnjak/ manager	43 (10,8 %)	31 (14,9 %)	74 (12,2 %)
Učenik/student	33 (8,2 %)	31 (14,9 %)	64 (10,5 %)
Domaćica	46 (11,5 %)	12 (5,8 %)	58 (9,5 %)
Umirovljenik	51 (12,8 %)	37 (17,8 %)	88 (14,5 %)
Nezaposlen	33 (8,2 %)	19 (9,1 %)	52 (8,6 %)
Neizjašnjeno	1 (0,2%)	1 (0,5 %)	2 (0,4)
Ukupno	400 (100 %)	208 (100 %)	6008 (100 %)

Iz prethodnih 5 tablica vide se male, ali ipak sugestivne razlike između seoskog i gradskog uzorka. Na primjer, anketarima je bilo u selima jednostavnije doći do muškog ispitanika nego u gradu. To možemo tumačiti okolnostima manje angažiranosti muškaraca izvan kuće na selu u odnosu na grad. To isto možemo primijetiti i za dvije dobne skupine mladih (17-29 i 30-44 godina) koje su nešto zastupljenije u seoskom uzorku.

Na selu je također prisutnija institucija braka (u braku je čak 68 % ispitanika). Glede obrazovne strukture selo pokazuje još uvijek visoku zastupljenost ostajanja stanovništva na osnovnoj školi (čak 23,5%). Veliku promjenu daje nam tablica 5: samo 8,5% ispitanika u selima sebe smatra poljoprivrednikom. Zastupljenije su profesije službenika i KV radnika, pa čak i visokoobrazovanog stručnjaka/ menadžera. To potvrđuje tezu da je socio-profesionalna struktura sela Slavonije i Baranje sve bliža standardima razvijenog svijeta.

Tablica 6. Približavanje načina života u selu i gradu

Treba li približiti načine života u selu i gradu?	Selo	Grad	Ukupno
Da	191 (47,8%)	76 (36,5%)	267 (43,9%)
Ne	167 (41,7%)	110 (52,9%)	277 (45,6%)
Ne znam	37 (9,3%)	22 (10,6%)	59 (9,7%)
Neodgovoreni	5 (1,2%)	-	5 (0,8%)
Ukupno	400 (100%)	208 (100%)	608 (100%)

Promjene koje možemo pratiti kao promjene socio-profesionalne strukture stanovnika sela, odražavaju se i na *kvalitetu života na selu*. Seosko stanovništvo više ne smatra predodređenim na drugačiji život u odnosu na grad. Ovo „drugačiji“ nekada je označavalo životne uvjete koje su obilježavali infrastrukturna nedostatnost, tehnološka zaostalost, tradicijski obrasci života, dominiranje poljoprivrede kao osnovne djelatnosti većinskoga seoskog stanovništva. Nekada su ovakvi uvjeti bili prešutno prihvaćeni od samog stanovništva sela, no danas im je odnos prema uvjetima života drugačiji. Na jednostavno pitanje „Smatrate li da se način života na selu treba približiti načinu života u gradu?“ (tablica 6), gotovo polovica ispitanika sa sela (47,8%) odgovara potvrdno. Od gradskih ispitanika potvrdno odgovara znatno manje – njih 36,5%. Obrnuta je situacija kod niječnog odgovora: znatno je veći broj gradskih ispitanika (52,9%) od seoskih (41,7%). Ovo se može tumačiti kao prisutnija potreba za poboljšanjem uvjeta života na selu kod samoga seoskog stanovništva. Pretpostaviti je da oni koji su protiv toga ili su zadovoljni postojećim uvjetima ili žele sačuvati seosku posebnost u odnosu na grad.

3.1. PROMJENE U PERCEPCIJI ŽIVOTA NA SELU

No, slojevitiju sliku o tome kakvim ispitanici vide uvjete života na selu dobili smo iz instrumenta sastavljenog od 11 tvrdnji na koji je primijenjena faktorska analiza (Varimax rotacija), kojom se željelo otkriti latentne dimenzije poimanja života na selu. Kriterij po kojemu je instrument bio sastavljen bile su pretpostavke da će ispitanici prepoznati postoje li ili ne tradicijski obrasci života, prije svega *zajedništvo i solidarnost* (tvrdnje 1,2,3,4), postoji li ili ne *perspektiva promjene* sela i seoskog stanovništva (tvrdnje 5,6,7,8), te postoje li razlike u *načinu života u gradu i selu* (tvrdnje 9,10,11).

Na pitanje „Kakav je život na selu?“, odgovor smo pokušali saznati iz prihvaćanja ili neprihvaćanja sljedećih tvrdnja:

1. Ljudi na selu žive u zajedništvu i povjerenju.
 2. Na selu su ljudi spremni pomoći jedni drugima (solidarni su).
 3. Stanovnici sela međusobno se poznaju i uspostavljaju prisne odnose.
 4. Život na selu ljudima znači život u zdravom prirodnom okolišu.
 5. Život na selu ljudima donosi prometnu izoliranost.
 6. Život na selu donosi ljudima tehničko zaostajanje.
 7. Život na selu ne daje ljudima mogućnost ostvarenja profesionalne karijere.
 8. Seoska sredina čvrsto kontrolira ponašanje stanovnika sela (snaga tradicije).
 9. Život na selu više nije određen poljoprivredom kao glavnom djelatnošću.
 10. Život na selu pretvoren je u „spavanje na selu“ jer se uglavnom radi u gradu.
 11. Način života na selu potpuno se približio načinu života u gradu.
- Tvrdnjama je pridružena Likertova ljestvica od 1 do 5 (1 znači „uopće se ne slažem“, 2 – ne slažem se, 3 – niti se slažem niti neslažem, 4 – slažem se, 5 – potpuno se slažem)

Tablica 7. pokazuje učestalost odgovora 4 (slažem se) i 5 (potpuno se slažem) uz pojedine tvrdnje i njihovu rangiranost prema zbroju promatranih vrijednosti.

Iz učestalosti odgovora uočavamo da gotovo tri četvrtine ispitanika (73%) život na selu vidi kao život u zdravom prirodnom okolišu (tvrdnja 4). Veliki broj njih (68,3%) na drugo mjesto stavlja međusobno poznavanje i prisne odnose među ljudima na selu (tvrdnja 3). Visoku prihvaćenost (iznad 50%)

Tablica 7. Kakav je život na selu? (u % za seoski uzorak)

Tvrdnje	4	5	4+5
1.	28,3	5,5	33,8
2.	49	10	59
3.	55,8	12,5	68,3
4.	55	18	73
5.	22,3	5	27,3
6.	18	3,3	21,3
7.	25,8	7	32,8
8.	30,8	7,5	38,3
9.	48,3	10	58,3
10.	26,5	6,8	33,3
11.	24,3	2,5	26,8

imaju još tvrdnja 2 – solidarnost i spremnost na pomoć drugome (59%), i tvrdnja 9 – poljoprivreda je prestala biti glavnom djelatnošću na selu (58,3%). Ostalih sedam tvrdnji ima znatno slabiju prihvaćenost među ispitanicima. Tako peta po rangu tvrdnja 8 (snaga tradicije na selu) prihvatljiva je za njih 38,3%. Zajedništvo i povjerenje (tvrdnja 1) svojstveni su selu za samo 33,8% ispitanika. No, još su slabije prihvaćene tvrdnje koje su svojevrsni „prigovori“ životu na selu: manje od trećine (27,3%) ih prihvaća tvrdnju o prometnoj izoliranosti (tvrdnja 5), oko petine (21,3%) ih prihvaća tehničko zaostajanje uvjeta života na selu (tvrdnja 6).³ Ipak, samo četvrtina ispitanika smatra da se način života na selu potpuno približio načinu života u gradu (tvrdnja 11, 26,8%).

Iz svega valja izdvojiti slabljenje osjećaja zajedništva i solidarnosti na selu (odnos prema tvrdnji 1), ali i neprihvaćanje teze da život na selu donosi tehničko zaostajanje (odnos prema tvrdnji 6). No, to ipak, po mišljenju ispitanika, nije približilo načine života u selu i gradu (odnos prema tvrdnji 11).

Primjenom multivarijantne statističke tehnike na istom instrumentu, za seoski uzorak, otkrili smo tri latentne dimenzije koje daju potpuniju sliku mišljenja ispitanika o životu na selu i omogućavaju koreliranje tako dobivenih varijabli sa sociodemografskim varijablama. Faktorskom su analizom ekstrahirana tri faktora koja su potom podvrgnuta

³ Bitno drugačiju sliku sela – kao izoliranoga, besperspektivnog i zaostalog – vidjeli su mladi Slavonije i Baranje u istraživanju provedenom 2000. među studentima Sveučilišta u Osijeku. Čak 73,33% ispitanika (110 od 150 ispitanika) ovakvim je prepoznalo selo (Šundalić, 2000:383). Dakako da je ovdje riječ o drugačijem uzorku, ali su rezultati sugestivni glede utjecaja dobi i obrazovanja na stavove o kvaliteti života na selu.

Varimax rotaciji. Prvi faktor sadrži tvrdnje 1,2,3,4; drugi tvrdnje 5,6,7,8, a treći tvrdnje 9,10 i 11. Svaki od faktora prema G-K kriteriju ima svojstvenu vrijednost veću od 1. Faktori zajedno tumače 53,9% varijance (tablica 8).

Tablica 8. Kakav je život na selu, bazična solucija

Faktor	Svojstvena vrijed.	% faktorske var.	Ukupno % var.
1.	2,3	20,9	20,9
2.	2,19	20	40,9
3.	1,43	13	53,9

Prvi faktor čine četiri varijable (tablica 9) kojima je zajednički afirmativni odnos prema sadržajima koji su tradicijski vezani uz selo: zajedništvo i povjerenje, solidarnost u svakodnevicu, bliskost i prisnost u odnosima, te zdravo prirodno okruženje kojim se selo distanciralo od gradskoga industrijskog okruženja. Svojevrsna idila seoskog života još uvijek živi u svijesti seoskog stanovništva⁴, premda je već prije pokazano da promijenjena profesionalna struktura u selu to dovodi u pitanje (tablica 5). Iako je realnost drugačija, u selima Slavonije i Baranje prisutan je otpor promjenama u svijesti žitelja sela kojim se želi zadržati temeljne vrijednosti zajedništva, pa ovaj faktor možemo nazvati „**idila seoskog života**“.

Tablica 9. Faktor 1, Idila seoskog života, faktorska struktura

1. Ljudi na selu žive u zajedništvu i povjerenju.	0,75
2. Na selu su ljudi spremni pomoći jedni drugima (solidarni su).	0,83
3. Stanovnici sela međusobno se poznaju i uspostavljaju prisne odnose.	0,8
4. Život na selu ljudima znači život u zdravom prirodnom okolišu.	0,56

Drugi faktor sadrži također četiri varijable (Tablica 10). Riječ je o tvrdnjama 5,6,7 i 8 kojima se ukazuje na višestruku prikraćenost sela i njihovih stanovnika. Prometna izoliranost je posljedica infrastrukturne zapuštenosti sela, dok tehničko zaostajanje može

biti uvjetovano nižim obrazovanjem stanovnika sela i poljoprivredom kao tehnički manje zahtjevnom djelatnošću. Takva tradicija unificira kako profesionalnu ponudu tako i očekivanja žitelja sela, pa ne daje poticaja kao ni mogućnosti ostvarenju profesionalne karijere, posebice mladima. Po tome je ovaj faktor moguće nazvati „**ruralna besperspektivnost**“.

Tablica 10. Faktor 2, Ruralna besperspektivnost, faktorska struktura

1. Život na selu ljudima donosi prometnu izoliranost.	0,74
2. Život na selu donosi ljudima tehničko zaostajanje.	0,81
3. Život na selu ne daje ljudima mogućnost ostvarenja profesionalne karijere.	0,77
4. Seoska sredina čvrsto kontrolira ponašanje stanovnika sela (snaga tradicije).	0,44

Treći faktor sadrži preostale tri tvrdnje (9,10 i 11.). Riječ je o varijablama koje sugeriraju promjenu viđenja života na selu u odnosu na tradicionalnu sliku sela. Ako se selo više ne određuje poljoprivredom kao glavnom djelatnošću (varijabla 1), ako je selo pretvoreno u spavaonicu jer se radi u gradu (varijabla 2), te ako se tvrdi da su se približili načini života u selu i gradu, tada je moguće ustvrditi da se život na selu znatno promijenio. Novi identitet sela za neke ispitanike znači da je selo „razseljačeno“ i modernizirano. Otuda je treći faktor moguće nazvati „**izjednačavanje uvjeta života u selu i gradu**“.

Tablica 11. Faktor 3, Izjednačavanje uvjeta života u selu i gradu, faktorska struktura

1. Život na selu više nije određen poljoprivredom kao glavnom djelatnošću.	0,71
2. Život na selu pretvoren je u „spavanje na selu“ jer se uglavnom radi u gradu.	0,63
3. Način života na selu potpuno se približio načinu života u gradu.	0,59

Pitanje je što sve može utjecati na različito viđenje uvjeta života na selu. Zbog ograničenosti prostora ovdje smo željeli provjeriti moguću povezanost između stupnja obrazovanja ispitanika i njihove

vizije života na selu pa je provedena analiza varijance, čiji su rezultati prikazani u sljedećoj tablici.

Tablica 12. Obrazovanje i vizija života na selu

Vizija života na selu	F	sig.
Seoska idila (faktor 1)	1,51	0,221
Seoska besperspektivnost (faktor 2)	3,69	0,026
Približavanje načina života (faktor 3)	3,58	0,028

Kako je vidljivo iz tablice 12, stupanj obrazovanja ispitanika (mjerene su tri skupine: osnovna škola, srednja škola, viša i visoka) statistički je znatno povezan s drugom i trećom koncepcijom života na selu (na razini značajnosti 0,05). Post-hoc analiza pokazuje da visokoobrazovani ispitanici, u usporedbi s ispitanicima sa završenom osnovnom ili

Tablica 13. Selo kao prirodna sredina

Sela bliža prirodi (prirodna sredina)	Seoski F	uzorak %	Gradski F	uzorak %	Cijeli F	uzorak %
Da	361	90,3	191	91,8	552	90,8
Ne	19	4,7	10	4,8	29	4,8
Ne znam	20	5	7	3,4	27	4,4
Ukupno	400	100	208	100	608	100

srednjom školom, manje vjeruju u besperspektivnost života na selu, a jače su uvjereni u približavanje načina života na selu i u gradu. To može biti posljedica njihove angažiranosti izvan sela u kojem žive i na taj način prepoznavanja onih dobrih strana seoskog ambijenta kao i loših strana urbanizirane sredine.

Iz raspodjela frekvencija i faktorske analize možemo uočiti sljedeće: frekvencije odgovora ukazuju na prihvaćanje promjena u seoskom životu, ali uz zadržavanje razlike selo – grad. Oblikovani faktori pak sugeriraju na postojanje triju orijentacija

Tablica 14. Sela bez industrije, prednost ili ne?

Sela bez industrije - prednost?	Seoski F	uzorak %	Gradski F	uzorak %	Cijeli F	uzorak %
Da	233	58,3	136	65,4	369	60,7
Ne	107	26,7	49	23,5	156	25,7
Ne znam	60	15,0	23	11,1	83	13,6
Ukupno	400	100	208	100	608	100

glede ocjene života na selu. Dok u prvoj orijentaciji prevladava življenje po tradiciji (svojevrsna seoska idila, 1. faktor), u drugoj je orijentaciji zastupljeno viđenje seoske besperspektivnosti (2. faktor), treća je orijentacija najotvorenija u viđenju približavanja uvjeta života sela i grada (3. faktor). Iz analize varijance pokazala se povezanost obrazovanja i vizije života na selu. Obrazovaniji vide selo u pozitivnijem ozračju od manje obrazovanih.

3.2. PROMJENE U PERCEPCIJI OKOLIŠA

Je li selo doživjelo promjenu odnosa prema prirodi kada je riječ o značenju prirodnog okoliša za egzistenciju seoskog stanovništva, zasebna je tema o kojoj bi također trebalo progovoriti. Mogu li se sela smatrati još uvijek sredinom koja je bliža prirodi (prirodnom sredinom)? – pitanje je kojim valja početi. Ispitanici pokazuju u velikoj većini (iznad 90%, Tablica 13.) da, neovisno o tome žive li u selu ili gradu, selo smatraju još uvijek „prirodnom

sredinom“. Tome pridonosi nedostatak industrije, misli 60,7% ispitanika, a što je znatno manje od odgovora da je selo prirodna sredina. Dakle, u industriji ne vidi opasnost za prirodni okoliš gotovo 40% ispitanika. Ako se promatra seoski uzorak u odnosu na gradski, tada je ta razlika 7,1% na strani sela (Tablica 14). Ova razlika sugerira zaključak da je seoskom stanovništvu industrija veća potreba glede razvoja, uprkos opasnosti koju može prouzročiti glede prirodnog okoliša.

Prirodni je okoliš u ruralnom prostoru Slavonije i Baranje također doživio promjenu usljed čovjekova posredovanja tehnikom. Poljoprivreda kao

⁴ Ruralni prostor neki vide kao *ruralnu idilu* usporenog ritma življenja u kojoj ljudi radije slijede prirodni tijek događanja nego tržišni. To je organska zajednica u kojoj ljudi imaju vremena jedni za druge i gdje zauzimaju određeno mjesto i imaju svoju ulogu. To je svojevrsni zaklon, brana od moderniteta. (Rye, 2004:5)

najusmjerenija djelatnost na prirodne uvjete i resurse nije izbjegla tehničko posredovanje. Prirodni prostor je sve više postajao socijalnim prostorom u kojemu je ekocentrička orijentacija potisnuta od antropo- i kulturocentričke.⁵ U takvim se okolnostima i percepcija prirodnog okoliša kretala od pesimističke (Priroda je uništena!), do optimističke (Priroda je sačuvana!). Iz tablice 15 vidimo da se ispitanici također kreću na toj liniji, ali u smjeru optimizma. Naime oko 70% ispitanika drži da je priroda u Slavoniji i Baranji sačuvana (uglavnom i potpuno). Taj optimizam još je izraženiji u gradskom uzorku (72,6). Samo 14,8% je onih koji vide crnu stranu intervencije u prirodni okoliš, uništenost prirode. Seoski ispitanici tu su nešto pesimističniji (16,3% vidi prirodu uništenom).

Tablica 15. Očuvanost prirodnog okoliša u Slavoniji i Baranji

Priroda je	Seoski f	uzorak %	Gradski f	uzorak %	Cijeli f	uzorak %
Potpuno sačuvana	18	4,5	8	3,8	26	4,3
Ugl. sačuvana	257	64,4	143	68,8	400	65,9
Ugl. uništena	59	14,8	32	15,4	91	15
Potpuno uništena	6	1,5	2	1	8	1,3
Ne znam	60	14,8	23	11	83	13,5
Ukupno	400	100	208	100	608	100

Pogledamo li na konkretnim primjerima odnos ispitanika prema zagađivanju i uništavanju prirodnog okoliša, tada je očekivati nešto drugačiju sliku. Na instrumentu sastavljenom od deset tvrdnji tražili smo od ispitanika očitovanje u kojoj mjeri prihvaćaju ili ne ponudenu tvrdnju.

Ponuđene tvrdnje:

1. Tlo je zagađeno umjetnim dodacima (gnojivima, herbicidima, pesticidima).
2. Posvuda se šire odlagališta nezbrinutog otpada (posebice plastike).
3. Rijeka kao i vode stajačice su zagađene tehnološkim ispuštima (otpadne vode, korištena ulja i sl.).
4. Pretjerana sječa šuma poremetila je mikroklimu kraja u kojemu živim.
5. Automobili i lokalna industrija zagađili su zrak kraja u kojemu živim

⁵ Može li uopće ekocentričizam biti *differentia specifica* ruralnog prostora usljed prodiranja tržišnih odnosa i tehnološke modernizacije i na selo? O tome opširnije u Šundalić, 2006:214-215.

6. Poljoprivredni proizvodi su usljed tehnologije proizvodnje sve manje prirodni.
7. Čovjek je svojim djelovanjem unaprijedio prirodni okoliš.
8. Korištenjem visoke tehnologije u poljoprivredi čovjek najbolje čuva prirodu.
9. Prirodna dobra trebaju služiti čovjekovim potrebama pa je normalno da ih čovjek troši.
10. Širenje sela i gradova čovjeku je važnije od čuvanja netaknutim prirodnog okoliša.

Tvrdnjama je pridružena Likertova ljestvica od 1 do 5 (1 znači „uopće se ne slažem“, 2 – ne slažem se, 3 – niti se slažem niti neslažem, 4 – slažem se, 5 – potpuno se slažem)

Tablica 16. pokazuje učestalost odgovora 4 (slažem se) i 5 (potpuno se slažem) uz pojedine tvrdnje

i njihovu rangiranost prema zbroju promatranih vrijednosti na podijeljenom i na cijelom uzorku.

Tablica 16. Postoji li zagađenost i uništenost prirodnog okoliša? (u %)

Tvrdnje	Seoski uzorak	Gradski uzorak	Cijeli uzorak	R
4+5	4+5	4+5	4+5	
1.	82,7	86,6	84	2
2.	83,2	89,4	85,3	1
3.	79,7	91,3	83,6	3
4.	62	59,9	61,2	6
5.	65,1	91,7	70,8	5
6.	81,6	93,2	82,2	4
7.	26	14,9	22,1	9

Već se na prvi pogled uočava da su ispitanici u vrlo visokom postotku prihvaćali tvrdnje koje ukazuju na širenje otpada, zagađenost tla, rijeka i voda,

poljoprivrednih proizvoda (četiri tvrdnje rangirane od 1 do 4 s postotkom slaganja iznad 82%). Također se prepoznaje zagađenje usljed razvoja industrije i korištenja automobila (tvrdnja 5, 70,8%), kao i loše posljedice pretjerane sječe šuma (tvrdnja 4, 61,2%). Tvrdnja 8 je najslabije prihvaćena (19,3%) što sugerira stav nepovjerenja ispitanika prema visokoj tehnologiji kada je riječ o čuvanju prirode. Tome u prilog ide i mala prihvaćenost tvrdnje 7 (22,1%) koja dovodi u pitanje čovjeka kao čuvara prirode. Tvrdnja 10 nije visoko prihvaćena (45,2%), što sugerira da ispitanici ne vide opasnost za prirodni okoliš od neplanske urbanizacije i kultivacije prostora.

Iz tablice 16. se vidi da su gradski ispitanici kritičniji u ocjenjivanju odnosa prema prirodi, što može biti posljedica urbanih okolnosti života (veća osjetljivost na prirodu koja „izvan“ urbanih cjelina), ali i veće ekološke educiranosti. Također se može ustvrditi da održivi razvoj kao orijentacija nije baš udomaćen među ispitanicima. Naime, tvrdnja 9 je prihvatljiva za 61% ispitanika (i tu su seoski ispitanici brojniji (62,9%) u odnosu na gradske – 57,3%).

Primjenom multivarijantne statističke tehnike na istom instrumentu, otkrili smo dvije latentne dimenzije koje upotpunjuju sliku mišljenja ispitanika o uništenosti i zagađenosti prirodnog okoliša na konkretnim primjerima lokalne sredine.

Faktorskom su analizom ekstrahirana dva faktora koja su potom podvrgnuta Varimax rotaciji. Prvi faktor sadrži šest varijabli (tvrdnje 1,2,3,4,5,6; drugi tri (tvrdnje 7,8,9). Svaki od faktora prema G-K kriteriju ima svojstvenu vrijednost veću od 1. Faktori zajedno tumače 55,4% varijance (tablica 17).

Tablica 17. Postoji li zagađenost i uništenost prirodnog okoliša?, bazična solucija

Faktor	Svojstvena vrijed.	% faktorske var.	Ukupno % var.
1	3,26	36,3	36,3
2	1,72	19,1	55,4

Prvi faktor čini šest varijabli (tablica 18) kojima je zajednički odnos zabrinutosti za prirodni okoliš usljed čovjekove intervencije koja je za prirodni okoliš velika opasnost. Zagađenost tla i voda, širenje odlagališta nerazgradivog otpada (plastike), nekontrolirana sječa šuma, zagađenost zraka industrijom i „automobilizacijom“ društva, sve su to realni pokazatelji stanja prirodnog okruženja. Tome je pridružena i varijabla 6 koja dijeli zabrinutost za gubitak prirodnosti poljoprivrednih proizvoda (strah

od primjene GMO tehnologije u poljoprivredi). Iz ovakvoga viđenja prirodnog okoliša nameće se i naziv ovoga faktora kao „**zabrinutost za prirodni okoliš**“.

Tablica 18. Faktor 1. Zabrinutost za prirodni okoliš, faktorska struktura

1. Tlo je zagađeno umjetnim dodacima (gnojivima, herbicidima, pesticidima).	0,73
2. Posvuda se šire odlagališta nezbrinutog otpada (posebice plastike).	0,72
3. Rijeka kao i vode stajačice su zagađene tehnološkim ispuštima (otpadne vode, korištena ulja i sl.).	0,79
4. Pretjerana sječa šuma poremetila je mikroklimu kraja u kojemu živim.	0,78
5. Automobili i lokalna industrija zagađili su zrak kraja u kojemu živim.	0,74
6. Poljoprivredni proizvodi su usljed tehnologije proizvodnje sve manje prirodni.	0,66

Drugi faktor čine tri varijable (tablica 19) kojima se stvara *optimistična slika* viđenja odnosa čovjeka prema prirodi. Ispitanici vide zajedno pozitivan odnos čovjeka prema prirodi: kao „unaprijeđivanje prirodnog okoliša“, kao „čuvanje prirode uporabom visoke tehnologije“, kao „trošenje prirodnih dobara koja i postoje zbog čovjekovih potreba“. Ovaj faktor pokazuje da još uvijek postoji svojevrsni „prosvjetiteljski“ odnos prema prirodi u kojemu se čovjeka postavlja gospodarom i ključnim činiteljem prirodnih promjena. Po tome ovaj faktor možemo nazvati „**dobro gospodarenje prirodom**“.

Tablica 19. Faktor 2. Dobro gospodarenje prirodom, faktorska struktura

1. Čovjek je svojim djelovanjem unaprijedio prirodni okoliš.	0,77
2. Korištenjem visoke tehnologije u poljoprivredi čovjek najbolje čuva prirodu.	0,78
3. Prirodna dobra trebaju služiti čovjekovim potrebama pa je normalno da ih čovjek troši.	0,72

Možemo se upitati što sve utječe na različito viđenje prirodnog okoliša. To mogu biti brojni faktori, no ovdje ćemo ukazati na to da li *obrazovanje* može utjecati na različita viđenja očuvanosti prirode i kvalitete odnosa prema prirodi. Povezanost između *stupnja obrazovanja ispitanika* i njihovoga viđenja

očuvanosti ili zagađenosti prirodnog okoliša vidimo iz analize varijance, čiji su rezultati prikazani u sljedećoj tablici. Signifikantnost veze je potvrđena za oba faktora ($p < 0,05$). Post-hoc analiza pokazuje da su niže obrazovani (osnovna škola) zabrinutiji za stanje okoliša (faktor 1), ali su isto tako skloniji prihvatiti tezu da čovjek dobro gospodari i tehnološki unaprjeđuje prirodu (faktor 2). Zašto niže obrazovani imaju ovakav odnos prema suprotnim orijentacijama može se tumačiti njihovim nekritičkim preuzimanjem „odjeka javnosti“. Stoga su oni u isto vrijeme i zabrinuti za prirodu, ali su i spremni prihvatiti tehnološki napredak koji može biti opasnost za prirodni okoliš.

Tablica 20. Obrazovanje i odnos prema prirodi

Odnos prema prirodi	F	sig.
Zabrinutost za prirodni okoliš (faktor 1)	7,07	0,001
Dobro gospodarenje prirodom (faktor 2)	12,75	0

Dakako, obrazovanje zasigurno nije jedini faktor koji utječe na oblikovanje stavova odnosa prema okolišu (bitni su spol i dob, profesija, mjesto življenja, imovinski status i sl.). No, istražujući promijenenu sliku sela, obrazovanje seoske populacije svakako je nezaobilazan pokazatelj promjene⁶.

4. Zaključak

Posttranzicijska stvarnost ruralnog prostora sve je više stvarnost agrarnog prostora. Promjena, koja se dogodila, nije samo nominalna, ona je dubinska, uzrokovana trajnim procesima industrijalizacije i modernizacije⁷, kao i marketizacije same osnovne djelatnosti sela – poljoprivrede. Ovi su procesi uzrokovali trajnu promjenu socio-profesionalne strukture seoskog stanovništva, njihove svijesti o novim vrijednostima i sadržajima urbanih sredina. Transformacija svijesti poglavito je poticana intenziviranjem mobilnosti do jučer vrlo imobilnog seoskog, bolje reći seljačkog puka. Porast dnevnih migracija, bilo zbog odlaska na posao izvan poljo-

⁶ Na drugom se mjestu razmatra utjecaj i drugih nezavisnih varijabli na viđenje ekoloških problema (vidi: Šundalić, A., Pavić, Ž., 2008:383-397)

⁷ Već je Weber ukazao da je industrijalizacija učinila disfunkcionalnim kućne zajednice, stub seljačkog društva, kao i zajednice susjedstva. Solidarnost i uzajamnost su uzmaknule pred profitnim interesom (Weber, 1976:295-297).

privrede, ili zbog školovanja mlade populacije, donio je nove poglede na sutrašnjicu. Mladi su tražili karijeru izvan sela, stariji su tražili egzistencijalnu sigurnost izvan poljoprivrede. Nova je stvarnost sela, poslužimo se riječima A. Blanca, da sela ne žive više kao ruralna društva u memoriji prošlosti koja čuva prirodne oblike života i u kojoj su razvoj i promjena vrlo spori (Blanc, 2003:202). Sela su danas dinamični prostori koji su svoj identitet mijenjali primarno kroz promjenu socio-profesionalne strukture stanovništva.

Dio rezultata istraživanja prikazan u ovom radu pokazuje upravo novo lice sela, njegov novi identitet. Već u obrazovnoj strukturi, koja je nešto „slabija“ od gradske, značajan je pomak prema srednjem obrazovanju, kao i prema višem i visokom (tablica 4). Značajnu promjenu vidimo u tablici 5: samo 8,5% ispitanika u selima sebe smatra poljoprivrednikom. Zastupljenije su profesije službenika i KV radnika, pa čak i visokoobrazovanog stručnjaka/menadžera. To nam sugerira tezu da je socio-profesionalna struktura sela Slavonije i Baranje sve promjenljivija i uvjetovana vanjskim okruženjem.

Ekstrahirani faktori (uz pitanje „Kakav je život na selu?“) nam također sugeriraju „dinamiku“ seoskog prostora, posebice kada je riječ o stanovništvu. Ono nije jednoobrazno glede viđenja sela, njegove perspektive i odnosa u usporedbi s gradom. Viđenje sela kreće se u tri smjera: inzistiranje na življenju tradicije, ukazivanje na seosku besperspektivnost, otvaranje izjednačavanju uvjeta života u selu i gradu. Ova treća opcija zastupljena je kod obrazovanijeg dijela populacije, a što upućuje na značenje obrazovanja u viđenju budućnosti kako pojedinaca samih, tako i sela.

U percepciji prirodnog okoliša selo se i dalje smatra prirodnom sredinom, a prednost mu u tome daje nedostatak industrije. Na toj liniji je i mišljenje većine ispitanika (preko 70%) da je prirodni okoliš Slavonije i Baranje još uvijek sačuvan (potpuno i uglavnom). No, kada se konkretiziraju primjeri zagađivanja i uništavanja u lokalnoj sredini, tada se priča mijenja. Naime, ispitanici su svjesni širenje otpada, zagađenosti tla, zraka, rijeka i voda, poljoprivrednih proizvoda, kao i pretjerane sječe šuma. Osobito su nepovjerljivi u visoku tehnologiju i čovjekovo unaprjeđenje prirodnog okoliša. Još potpuniju sliku, uz distribuciju frekvencija, daje nam faktorska analiza. Oblikovana dva faktora sugeriraju da kolikogod se čovjek brinuo o stanju prirodnog okoliša, postoji i onaj dio populacije kojemu je i dalje priroda poligon dokazivanja čovjekove moći i

ostvarivanja dobiti. U tom smislu se može govoriti da je koncepcija održivog razvoja samo „znanje“, ali ne i praksa u gospodarenju prirodom. Takva je realnost, briga za prirodu ali i razvoj na štetu prirode, uglavnom posljedica utjecaja okruženja (npr. državni projekti razvoja ruralnog prostora), a ne osobnog razvoja pojedinaca. Zbog toga se može govoriti o „novom identitetu“ regije koja sve manje postoji kao zatvoreni prostor neposredne ovisnosti o prirodnim uvjetima i resursima.

Literatura:

- Bard, Aleksander – Söderqvist, Jan (2003). **Netokrakcija**, Zagreb, Differo, ISBN 953-96545-2-1
- Blanc, Andre (2003.) **Zapadna Hrvatska – studije iz humane geografije**, Zagreb, Prosvjeta, ISBN 953-7130-00-2.
- Castells, Manuel (2000). **Uspion umreženog društva**, Zagreb, Golden marketing, ISBN 953-212-001-7.
- Drucker, Peter (2007). **Upravljanje u budućem društvu**, Zagreb, M.E.P. Consult, ISBN 978-953-6807-27-0.
- Engdahl, William F.(2005). **Sjeme uništenja**, Zagreb, Detecta, ISBN 953-99899-4-9.
- Kompendij socijalnog nauka Crkve** (2005). Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Lesourne, J. (1993). **Obrazovanje & društvo**, Izazovi 2000. godine, Zagreb, EDUCA, ISBN 953-6101-00-9.

- Rye, Johan Fredrik (2004). **Constructing the countryside: Differences in teenagers' images of the rural**, Paper no 3/04, ISSN 1503-2736, p. 1-26.
- Antun Šundalić(2004). **Obrazovanje kao komunikativni medij u vremenu znanosti i inovacija**, Osijek, "EKONOMSKI VJESNIK",Vol. 17(2004.), No.1-2, str. 9-16, ISSN 0353-359X.
- Šundalić, Antun (2006). **Ekocentrični pristup ruralnom prostoru**, Zagreb, „SOCIJALNA EKOLOGIJA“, Vol. 15, No. 3(2006.), str. 203-218.
- Šundalić, Antun, Pavić, Željko (2008). **Socioprostorna uvjetovanost odnosa prema prirodi**, Zagreb, „SOCIOLOGIJA I PROSTOR“, Vol. 46, No. 3-4, str.383-397.
- Šundalić, Antun (2000). **Uloga ljudskog čimbenika u revitalizaciji slavonskog sela i poljoprivrede**, Zagreb, "SOCIOLOGIJA SELA", Vol. 38, No. 3-4(2000.), str. 375-392, ISSN 0038-0326.
- Weber, Max (1976). **Privreda i društvo I**, Beograd, Prosveta.

Antun Šundalić, Ph. D.,
Faculty of Economics, Osijek

RURAL AREA AND SOCIAL STRUCTURE – NEW IDENTITY OF SLAVONIA AND BARANJA

Summary

Industrialization and its role in stimulating modernization in the second half of 20th century changed the picture of village regarding dominating activity and professional structure of village population and new quality of social relations respectively.

Slavonia and Baranja, being traditionally the most rural areas in the Republic of Croatia, also meet with the changes not only through marginalization of agriculture in total social development but also through changes of rural area. It can be followed through the changes of educational and professional structure of village population, through their understanding of life quality in the village and in the town as well as through the perception of the contents characteristic for the village and town. The village also met with the change of relations toward nature that is more and more exploited but less maintained. The techno-centric and pragmatic one replaces nature-centric and eco-centric dimension of rural life.

How much such a reality has been accepted among the inhabitants of this area and how much they still live in the traditional characteristics of the region was expressed by the desire to learn while working in the field itself. The research carried out in twenty villages of Slavonia and Baranja and in the city of Osijek partly confirms such changes and their acceptance among the inhabitants but also denies the thesis that the future of this region is outside agriculture at least in the opinion of respondents. However, the reality is a change of identity of the region what the environment has already perceived and what the inhabitants have gradually accepted within the region. A part of the research results carried out within the frame of the project “Post-transitional Identity of Rural Area in Slavonia and Baranja” will be shown in this work.

KEY WORDS: rural area, Slavonia and Baranja, educational structure, professional structure, village, town, city, new identity.